

Şeybânî'nin *Muvatta'* Nüshasında Mâlik'ten Rivâyet Edilmeyen Hadisler

Üzeyir DURMUŞ*

"The Hadîths that are not
Narrated From Mâlik in The
Shaybânî's Nuskha of
Muwatta'"

Abstract: İmâm Mâlik's work *Muwatta'* has been narrated by many narrators. Of these, the narration of *Muwatta'* of many muhaddith such as Laysî, Zuhri, Ka'nabî, Hadasânî has survived to this day. There are also mujtahids such as Imam Shâfi'i and İmâm Muhammad among the narrators of *Muwatta'*. Although not that of İmâm Shâfi'i, the narration of İmâm Muhammad's *Muwatta'* compared to the narration of Yahyâ al-Laysî, it can be seen that it is a summary rather than a complete copy. Because many of the hadîths in the Laysî narration are not found in the Shaybânî copy. In addition, Imam Muhammad added a total of eighty one narrations of marfû', mawqûf and maktû' that were not narrated by Mâlik in this summary work, which is not seen in other *Muwatta'* narrators. The main subject of the article is these eighty one narrations that İmâm Muhammad added to Mâlik's *Muwatta'* to support his own sectarian view. In this study, it is shown on which subjects these narrations added by İmâm Muhammad are focused, the hadîths are determined of resources and it is clarified whether these narrations of İmâm Muhammad have counterparts in the works of the classification period, and the difference in understanding between the Mâlikî and Hanafî schools is briefly explained within the framework of the relevant narrations.

Citation: Üzeyir DURMUŞ, "Şeybânî'nin *Muvatta'* Nüshasında Mâlik'ten Rivâyet Edilmeyen Hadisler" (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXIII/1, 2025, ??-??

Keywords: Hadîth, İmâm Muhammad, İmâm Mâlik, *Muwatta'*, Narration.

I. Giriş

İmâm Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eseri, günümüze tam olarak ulaşan en eski hadis mecmualarından biri olup¹ yazıldığı dönemde hüsnükabul görmüş ve çok sayıda râvi tarafından nakledilmiştir. Hiç şüphesiz bu rivâyetlerin en meşhur ve yaygın olanı, Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî'ye ait olanıdır. Ancak onun dışında Zuhri, Ka'nebî, Hadesânî gibi birçok muhaddis tarafından nakledilen ve muteber görülen nüshaları da bulunmaktadır. Bunların yanında, İmâm Şâfi ve İmâm Muhammed gibi müctehidlerin de *Muvatta'* Mâlik'ten dinleyip rivâyet ettikleri bilinmektedir. Nitekim İmâm

* Doç. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis, ÇANAKKALE
uzeyirdurmus@hotmail.com

ORCID: 0000-0003-1776-6160

Geliş: 17.05. 2025

Yayın: 30.06.2025

¹ *Muvatta'* bir hadis kitabı olarak meşhur olsa da Mâlik'in ihtihadlarını da içeren bir fıkhu'l-hadîs kitabı niteliğinde olduğunu belirtmeliyiz.

Muhammed'in *Muvatta'* rivâyeti günümüze ulaşmıştır. Leysî ve Şeybânî rivâyetleri karşılaştırıldığında ikincisinin *Muvatta'*ın tam bir rivâyeti olmaktan ziyade özeti olduğu görülmektedir.

Şeybânî nüshasında Leysî nüshasında yer almayan seksen bir hadis bulunmaktadır. Ayrıca İmâm Muhammed, bu eserine Hanefî mezhebinin görüşlerini desteklemek üzere İmâm Mâlik'ten ahz etmediği seksen bir rivâyet eklemiştir.²

Bu çalışmada, bahsi geçen seksen bir rivâyet konularına göre sıralanacak, bu rivâyetlerin Mâlik tarafından rivâyet edilen tariklerinin olup olmadığı araştırılacak ve tahrirleri yapılacaktır.

İmâm Muhammed'in İmâm Mâlik'ten başka şeyhlerden naklettiği seksen bir rivâyet, on bir ana ve yirmi beş alt konuya dairedir. Konuların başlıklarına ve içerdiği zevâid hadis sayısına dair bir tablo aşağıda verilmiştir.

Sıra No	Ana Başlık	Zevâid Hadis Sayısı
1	Temizlik	23
2	Namaz	38
3	Nikâh	3
4	Talâk	6
5	Et'ime	2
6	Diyet	1
7	Yemîn	4
8	Nezîr	1
9	Buyû'	1
10	Şuf'a	1
11	Resmî Yazışmalar	1

1. Temizlik

İmâm Muhammed, temizlik konusuyla ilgili üç alt başlıkta yirmi üç hadisi Mâlik dışındaki hocalarından rivâyet etmektedir.

1.1. Cinsel Organa Dokunmanın Abdesti Bozmaması

İmâm Muhammed, cinsel organa dokunmanın abdesti bozuğuna dair Mâlik'in naklettiği rivâyetlerin ikisini³ aktardıktan hemen sonra bunun

² Daha önce kaleme aldığımız "Muvatta'ın Şeybânî Nüshasının Leysî Nüshası Üzerine Zevâidi" adlı makalemizde bu sayıyı matbû Şeybânî nüshasından hareketle 82 olarak vermiştik. Ancak daha sonra yaptığımız araştırmalar neticesinde ilgili baskıdaki 547. hadisin bir zuhûl eseri olarak doğrudan Yezîd b. Abdullâh el-Hâd'den nakledildiği görüşüne sahip olduğumuz için bu rivâyeti listeden çıkardık. Zira ilgili hadis Leysî nüshasında aynı senedle ve senedin en başında Mâlik zikredilerek nakledilmiştir. Bkz. *Muvatta' (Leysî), "Akdiyye", 21.*

³ *Muvatta'*ın Leysî nüshasında konuyla ilgili biri merfû', dördü mevkûf ve biri de maktû' olmak üzere altı rivâyet nakledilmektedir. Dikkate şayandır ki İmâm Muhammed

aslında abdesti bozmadığını, belirttiği bu görüşün Ebû Hanîfe'ye ait olduğunu, bu görüşü destekleyen çok sayıda eser (hadis) bulunduğunu ifade etmekte ve delil olarak şu on altı hadisi zikretmektedir.⁴

۱۳- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَيُّوبُ بْنُ غُنَيْمَةَ التَّمِيمِيُّ قَاضِي الْيَمَامَةِ، عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ؛ أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ؛ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَجُلٍ مَسَّ ذَكَرَهُ، أَيَتَوَضَّأُ؟ قَالَ: "هَلْ هُوَ إِلَّا بَضْعَةٌ مِنْ جَسَدِكَ."⁵

۱۴- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا طَلْحَةُ بْنُ عَمْرٍو الْمَكِّيُّ، أَخْبَرَنَا عَطَاءُ بْنُ أَبِي رِيَّاحٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ فِي مَسِّ الذَّكَرِ وَأَنْتَ فِي الصَّلَاةِ، قَالَ: "مَا أَبَالِي مَسَّسْتُهُ أَوْ مَسَّسْتُ أَنْفِي."⁶

۱۵- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَنِيُّ، أَخْبَرَنَا صَالِحٌ مَوْلَى النَّوْعَمَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَيْسَ فِي مَسِّ الذَّكَرِ وَضُوءٌ."⁷

۱۶- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَدَنِيُّ، أَخْبَرَنَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي ذُبَابٍ، أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ

Muvatta'nın özeti olan eserinde bunlardan merfû' olanı değil de iki mevkûf rivâyeti nakletmeyi tercih etmiş, akabinde aksi görüşü delillendirmek üzere getirdiği rivâyetlerde ise merfû' hadise öncelik tanımıştır. Leknevî, bu konuda ashâbın ikiye ayrıldığını; Ali, İbn Mes'ûd, Ammâr b. Yâsir, Huzeyfe b. el-Yemân, İbn Abbâs, Ebu'd-Derdâ (r.a.) ve başkalarından Ebû Hanîfe'yle aynı görüşün nakledildiğini belirtmektedir. Bkz. Muhammed Abdülhayy b. Muhammed Abdülhalîm Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced 'alâ Muvattai Muhammed*, thk. Takiyyüddîn en-Nedvî (Dımaşk: Dârü'l-kalem, 2005), 1/200. Begavî, Talk tarafından nakledilen bu hadisin aksine hüküm bildiren Ebû Hüreyre hadisiyle neshedildiğini savunur. Buna delil olarak da Ebû Hüreyre'nin Talk'dan sonraki bir dönemde gelip Müslüman olmasını gösterir. Ancak başka deliller yanında Ebû Hüreyre'den bu konuda iki farklı görüş aktarıldığı için nesh görüşü sübût bulmamıştır. Bkz. Ebû bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm, *Musannef* (Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403 hicrî), 1/120 (No. 436); Ebû Muhammed el-Huseyn b. Mes'ûd el-Begavî, *Mesâbihü's-sünne* (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 1987), 1/189; Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 1/199.

⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî rivâyeti) (Kâhire: Lecnetü İhyâ'it-Türâs, 1994), 35 vd. (13-28. hadisler.)

⁵ Ulaşabildiğimiz *Muvatta'* nüshalarında yer almayan bu hadis tüm *Sünen*'lerde nakledilmiştir. Bkz. Ebû Dâvûd Süleymân b. Eş'as, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd (Beyrût: el-Mektebetü'l-Asriyye, ty.), "Tahâret", 71 (No. 182); Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Mısır: Mustafâ el-Bâb el-Halebî, 1975), "Tahâret", 62 (No. 85); Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *el-Müctebâ mine's-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebü'l-matbûatü'l-İslâmiyye, 1986), "Tahâret", 119 (No. 165); İbn Mâce Ebû Abdüllâh Muhammed b. Yezîd, *Sünen İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (yy.: Dârü İhyâ'it-kütübü'l-Arabiyye, ty.), "Tahâret", 64 (No. 483).

⁶ Farklı sened ve benzer metinle bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/119 (No. 435). Abdülvehhâb Abdüllatif, râvilerinden Talha b. Amr'ın İbn Hacer tarafından metruk bir râvî olarak nitelendiğini aktarır. Şeybânî, *el-Muvatta'*, 36. Bkz. İbn İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâmî (Sûriye: Dârü'r-Reşîd, 1986), *Takrîbü't-Tehzîb*, 289. Ancak Dârekutnî ve Bezzâr'ın onun için leyyin dediği de nakledilmiştir. Heyet, *el-Câmi' fi'l-cerh ve't-ta'dîl* (Beyrût: Âlemü'l-kütüb, 1992), 1/412.

⁷ Abdülvehhâb Abdüllatif, râvilerinden İbrâhîm b. Muhammed için İbn Hacer'in metruk dediğini belirtir. Şeybânî, *el-Muvatta'*, s. 36. Bkz. İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 232. İbnü'l-İrâkî, İbrâhîm'in İmâm Şâfiî'nin hocası olduğunu ve Ahmed b. Hanbel tarafından müdellis olarak nitelendiğini aktarır. İbnü'l-İrâkî Ahmed b. Abdürrahîm. *el-Müdelisîn* (Mısır: Dârü'l-vefâ, 1995), *el-Müdelisîn*, 2/33-34.

- المستيب، يقول: "ليس في مس الذكر وضوء".⁸
- ١٧- قال محمد: أخبرنا أبو العوام البصري، قال: سأل رجل عطاء بن أبي رباح، قال: "يا أبا محمد! رجل مس فرجه بعد ما توضأ؟" قال رجل من القوم: "إن ابن عباس رضي الله عنهما كان يقول: إن كنت تستنجسه فاقطعه." قال عطاء بن أبي رباح: "هذا والله قول ابن عباس."⁹
- ١٨- قال محمد: أخبرنا أبو حنيفة رحمه الله، عن حماد، عن إبراهيم النخعي، عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه في مس الذكر قال: "ما أبالي مسنته، أو طرّف أنفي."¹⁰
- ١٩- قال محمد: أخبرنا أبو حنيفة، عن حماد، عن إبراهيم، أن ابن مسعود سئل عن الوضوء من مس الذكر؟ فقال: "إن كان نجسا فاقطعه."¹¹
- ٢٠- قال محمد: أخبرنا مجل الضبي، عن إبراهيم النخعي، في مس الذكر في الصلاة قال: "إنما هو بضعة منك."
- ٢١- قال محمد: أخبرنا سلام بن سليم الحنفي، عن منصور بن المعتمر، عن أبي قيس، عن أرقم بن شرحبيل، قال: قلت لعبد الله بن مسعود: "إني ألك جسدي وأنا في الصلاة فأمس ذكرى." فقال: "إنما هو بضعة منك."¹²
- ٢٢- قال محمد: أخبرنا سلام بن سليم، عن منصور بن المعتمر، عن السدوسي، عن البراء بن قيس، قال: "سألت حنيفة بن اليمان عن الرجل مس ذكره، فقال: "إنما هو كمنه رأسه."¹³
- ٢٣- قال محمد: أخبرنا مسعر بن كدام، عن عمير بن سعد النخعي، قال: كنت في مجلس فيه عمار بن ياسر، فذكر مس الذكر، فقال: "إنما هو بضعة منك. وإن لك لموضعا غيره."¹⁴
- ٢٤- قال محمد: أخبرنا مسعر بن كدام، عن إباد بن لقيط، عن البراء بن قيس، قال: قال حنيفة بن اليمان في مس الذكر: "مثل أنفك."¹⁵
- ٢٥- قال محمد: أخبرنا مسعر بن كدام، حدثنا قابوس، عن أبي ظبيان، عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه، قال: "ما أبالي إياه مسنته، أو أنفي، أو أذني."¹⁶
- ٢٦- قال محمد: أخبرنا أبو حنيفة يحيى بن المهلب، عن أبي إسحاق الشيباني، عن أبي قيس عباد الرحمن بن ثروان، عن علقمة، عن قيس، قال: جاء رجل إلى عبد الله بن مسعود، قال: "إني مسنت ذكرى وأنا في الصلاة، فقال عبد الله: "أفلا قطعت؟" ثم قال: "وهل ذكرك إلا كساتر جسديك؟!"¹⁷
- ٢٧- قال محمد: أخبرنا يحيى بن المهلب، عن إسماعيل بن أبي خالد، عن قيس بن أبي حازم، قال: جاء رجل إلى سعد بن أبي وقاص، قال: "أيجل لي أن أمس ذكرى وأنا في الصلاة؟" فقال: "إن علمت أن منك بضعة نجسة فاقطعها."¹⁸
- ٢٨- قال محمد: أخبرنا إسماعيل بن عياش، قال: حدثني جبريل بن عثمان، عن حبيب بن عبيد، عن

8 Farklı sened ve neredeyse aynı metinle bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/120 (No. 437).

9 Farklı sened ve neredeyse aynı metinle bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/119 (No. 435).

10 Benzer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/117 (No. 428).

11 Benzer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/118 (No. 430).

12 Benzer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/118 (No. 430).

13 Benzer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/117 (No. 429).

14 Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr* (Medîne: Âlemül'l-kütüb, 1994), 1/78 (No. 481).

15 22 numaralı hadisin tahririnde benzeri geçmişti.

16 18 numaralı hadisin tahririnde benzeri geçmişti.

17 21 numaralı hadisin tahririnde benzeri geçmişti.

18 Benzer bir rivâyet için bkz. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 1/119 (No. 434).

أَبِي الدَّرْدَاءِ؛ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مَسِّ الذَّكَرِ، فَقَالَ: "إِنَّمَا هُوَ بَضْعَةٌ مِثْلُكَ".

İmâm Muhammed, cinsel organa dokunmanın abdesti bozmadığına dair Hanefî görüşünü bu merfû' ve mevkûf hadislerle desteklemeye çalışmıştır. Konuyu ispat sadedinde on altı rivâyet nakletmesi, bu meselenin o dönemde önemli bir fikhî tartışma konusu olduğu izlenimini vermektedir.

1.2. Cünüpkken Abdest Almadan Uyumanın Câiz Olması

İmâm Muhammed, cünüpkken uyumak isteyen kişinin yatmadan önce cinsel organını yıkayıp abdest alması gerektiğini ifade eden *Muvatta*'daki bir merfû' rivâyeti naklettikten sonra¹⁹ bunun şart olmadığını ifade etmekte ve kendi mezhep görüşünü destekleyen bir hadisi aşağıda görüleceği şekliyle eserine ilâve etmektedir.

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَإِنْ لَمْ يَتَوَضَّأْ، وَلَمْ يَغْسِلْ ذَكَرَهُ حَتَّى يَنَامَ فَلَا بَأْسَ بِذَلِكَ أَيْضًا.
٥٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبَّيْعِيِّ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصِيبُ مِنْ أَمْرِهِ، ثُمَّ يَنَامُ وَلَا يَمَسُّ مَاءً. فَإِنْ اسْتَيْقَظَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ عَادَ وَاعْتَسَلَ.²⁰
قَالَ مُحَمَّدٌ: هَذَا الْحَدِيثُ أَرْفَقُ بِالنَّاسِ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ.

Cünüpkken uyumak isteyen kişinin abdest almasının gerekli olup olmadığı noktasında birbirine zıt görünen rivâyetler ve buna bağlı olarak farklı görüşler bulunmaktadır. İmâm Nevevî, -İmâm Muhammed'in delil getirdiği- bu hadisin zayıf olduğu yönündeki eleştirileri naklettikten sonra, sahih olması durumunda da aksini ifade eden hadislerle arasındaki te'aruzu gidermek için iki yol olduğunu, bunlardan birinin suya dokunmaktan kastın gusûl olarak anlaşılması, ikincisinin de Peygamberimizin (s.a.v.) vacip olduğu sanılmasını diye cünüpkken uyumadan önce abdest almayı bazen terk ettiği yönünde değerlendirilmesi olduğunu belirtmektedir.²¹

1.3. Cum'a Guslünün Farz Olmaması

Cum'a günü gusletmek âlimlerin çoğunluğuna göre sünnettir. Ancak bazı sahâbî ve tâbîfler ile İmâm Mâlik gibi bazı müctehidlerin bu guslû vacip gördüğü de nakledilmektedir.²² *Muvatta*'da Cum'a guslû ile ilgili naklettiği beş hadis ve kendisinden nakledilen görüş Mâlik'in bu guslû vacip

¹⁹ Leysî nüshasında konuya dair iki merfû' ve bir mevkûf rivâyet yer almaktadır. İmâm Muhammed, bunların ilkinin nakletmekle yetinmiştir.

²⁰ Süleymân b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî* (Mısır: Dârü hicr, 1999), 3/25 (No. 1500); Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed* (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2001), 40/191 (No. 24161); İbn Mâce, "Tahâret", 98 (No. 581); Tirmizî, "Tahâret", 87 (No. 118); Ebû Dâvûd, "Tahâret", 90 (No. 228).

²¹ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîhi Müslim b. el-Haccâc* (Beyrût: Dârü ihyâit-turâsî'l-Arabî, 1392 hicrî), 3/218.

²² Nevevî, *el-Minhâc*, 6/133.

olarak değerlendirdiğini göstermektedir. İmâm Muhammed, Mâlik'in aksine bu guslün sünnet olduğunu savunduğu için Cu'ma guslünün vacip olmadığını belirtmiş ve *Muvatta'* rivâyetine bu görüşünü destekler mahiyet-teki şu altı hadisi eklemiştir.²³

قَالَ مُحَمَّدٌ: الْغُسْلُ أَفْضَلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَلَيْسَ بِوَاجِبٍ، وَفِي هَذَا أَثَرٌ كَثِيرٌ.
٦٣- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صَبِيحٍ، عَنْ سَعِيدِ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَعَنْ الْحُسَيْنِ الْبَصْرِيِّ، كِلَاهُمَا يَرْفَعُهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ." 24

٦٤- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَالْغُسْلُ مِنَ الْجَمَامَةِ، وَالْغُسْلُ فِي الْعِيدَيْنِ؟ قَالَ: "إِنْ اغْتَسَلْتَ فَحَسَنٌ، وَإِنْ تَرَكَتَ فَلَيْسَ عَلَيْكَ." فَقُلْتُ لَهُ: "أَلَمْ يَقُلْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ رَاحَ إِلَى الْجُمُعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ؟" قَالَ: "بَلَى، وَلَكِنْ لَيْسَ مِنَ الْأُمُورِ الْوَاجِبَةِ، وَإِنَّمَا هُوَ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: "وَأَسْهَرُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ" الْبَقَرَةُ/٢٨٢. فَمَنْ أَشْهَدَ فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ تَرَكَ فَلَيْسَ عَلَيْهِ. وَكَقَوْلِهِ تَعَالَى: "فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ" الْجُمُعَةُ/١٠. فَمَنْ انْتَشَرَ فَلَا بَأْسَ، وَمَنْ جَلَسَ فَلَا بَأْسَ." قَالَ حَمَّادٌ: وَلَقَدْ رَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيَّ يَأْتِي الْعِيدَيْنِ وَمَا يَغْتَسِلُ.

٦٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، قَالَ: "كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، فَخَضَرَتِ الصَّلَاةُ -أَيُّ الْجُمُعَةِ-، فَدَعَا بِوَضُوءٍ قَوَّضًا، فَقَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ: "أَلَا تَغْتَسِلُ؟" قَالَ: "الْيَوْمَ يَوْمٌ بَارِدٌ." فَقَوَّضًا. 25

٦٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَلَامُ بْنُ سُلَيْمٍ الْحَنْفِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانَ عُلْقَمَةُ بْنُ قَيْسٍ إِذَا سَافَرَ لَمْ يَصِلْ الصُّحَى، وَلَمْ يَغْتَسِلْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. 26

٦٧- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: "مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ، أَجْرَاهُ عَنْ غُسْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ." 27

٦٨- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عَبَادُ بْنُ الْعَوَّامِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُمَرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كَانَ النَّاسُ عَمَّالٌ أَنْفُسِهِمْ، فَكَانُوا يَزُوحُونَ إِلَى الْجُمُعَةِ بِهَيْئَاتِهِمْ، فَكَانَ يُقَالُ لَهُمْ: "لَوْ اغْتَسَلْتُمْ؟" 28

²³ Leysî rivâyetinde cum'a guslü babında zikredilen 2, 3, 4 ve 5. hadisler Şeybânî nüshasında da aynı başlık altında nakledilmiş, bunlara ek olarak "Bâbu mâ câe fi's-sivâk" bablarından bir hadis de bunlara eklenmiştir. Şeybânî bu beş rivâyete ilaveten altıncı bir hadis de nakletmiştir. Ancak bu hadisi çağırıştıran bir rivâyet, her ne kadar Leysî nüshasında "Bâbu'l-hey'eti ve tehatti'r-rikâb" babında yer alsada aynıyla *Muvatta'* nüshalarında ve diğer hadis kitaplarında bulunamamıştır. Leysî nüshasındaki ilgili babdaki 1. hadis ise daha çok cum'a günü erkenden mescide gitmekle ilgili olması nedeniyle olsa gerek İmâm Muhammed tarafından bu babda zikredilmemiştir.

²⁴ Abdullâh b. Abdurrahmân ed-Dârimî, *Sünenü'd-Dârimi*, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî (Suûdi Arabistan: Dârü'l-Muğnî, 2000), "Salât", 190 (No. 1581); İbn Mâce, "İkâmetu's-salât", 81 (No. 1091); Ebû Dâvûd, "Salât", 130 (No. 354); Tirmizî, "Cumua", 5 (No. 497); Nesâî, "Cumua", 9 (No. 1380).

²⁵ İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef'in* de (1/436) şöyle bir rivâyet bulunmaktadır: عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، قَالَ: "وَبِمَا وَجِدْتُ الْبَزْدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَلَا اغْتَسِيلَ."

²⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/436 (No. 5030).

²⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/437 (No. 5041).

²⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Şahîhü'l-Buḥârî* (Kâhire: Dârü'l-Hadis, 2011), "Cumua", 16 (No. 903); Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc, *Şahîhü'l-Müslim* (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2011), "Cumua", 1 (No. 847); Ebû Dâvûd, "Salât", 130 (No. 352); Nesâî, "Cumua", 9 (No. 1379).

2. Namaz

İmâm Muhammed, namazla ilgili dokuz alt başlıkta otuz sekiz hadisi Mâlik dışındaki hocalarından rivâyet etmektedir.

2.1. Namazda Elleri Kaldırmanın Gerekmemesi

Muvatta'ın Leysî nüshasında "Bâbu iftitâhi's-salât" başlığı altında konuyla ilgili yedi; Şeybânî nüshasında ise aynı bab başlığı altında altı rivâyete yer verilmiştir. Şeybânî nüshasında, Leysî nüshasındaki yedi rivâyetten beşi zikredilmiş; mürsel olan babın 18. hadisi muhtemelen benzeri geçtiği için, babın 22. hadisi ise doğrudan konuyla ilgili olmadığı için kitaba alınmamış olabilir. Ayrıca Leysî ve Şeybânî *Muvatta*'ı ayrı zamanlarda Mâlik'ten dinledikleri için müellif tarafından bazı ekleme ve çıkarmalar yapılmış olması da muhtemeldir. Nitekim Şeybânî nüshasındaki, esas aldığımız baskıdaki 104 numaralı hadis Leysî nüshasında bulunmamakta fakat Ebû Mus'ab nüshasında rivâyet edilmektedir.²⁹

Aslında Leysî nüshasındaki sadece iki hadis, namazda iftitâh tekbirinin dışında başka yerlerde de elleri kaldırmanın sünnet olduğuyla ilgili olup diğerleri namaza tekbirle başlama ve bazı yerlerde tekbir getirme konularıyla alakalıdır. İmâm Muhammed, Mâlik'in mezkûr altı rivâyetini naklettikten sonra; ellerin sadece namazın başında kaldırılmasının uygun olacağını, bunun Ebû Hanîfe'nin görüşü olduğunu ve bu görüşü destekleyen çok sayıda hadis bulunduğunu belirtmiş ve akabinde bu görüşü destekleyen şu altı hadisi zikretmiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: السُّنَّةُ أَنْ يُكَبِّرَ الرَّجُلُ فِي صَلَاتِهِ كُلَّمَا خَفَضَ وَكُلَّمَا رَفَعَ، وَإِذَا انْخَطَّ لِلسُّجُودِ كَبَّرَ، وَإِذَا انْخَطَّ لِلسُّجُودِ الثَّانِي كَبَّرَ. فَأَمَّا رَفْعُ يَدَيْهِ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّهُ يَرْفَعُ يَدَيْهِ خَدْوُ الْأَنْبِيَاءِ فِي ابْتِدَاءِ الصَّلَاةِ مَرَّةً وَاحِدَةً، ثُمَّ لَا يَرْفَعُ فِي شَيْءٍ مِنَ الصَّلَاةِ بَعْدَ ذَلِكَ. وَهَذَا كُلُّهُ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى. وَفِي ذَلِكَ أَثَرٌ كَثِيرٌ:

١٠٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كَلَيْبٍ الْجَرَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: "رَأَيْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَفَعَ يَدَيْهِ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى مِنَ الصَّلَاةِ الْمَكْتُوبَةِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُمَا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ." 30

١٠٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، قَالَ: "لَا تَرْفَعُ يَدَيْكَ فِي شَيْءٍ مِنَ الصَّلَاةِ بَعْدَ التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى." 31

١٠٧- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا حُصَيْنُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَعَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ. قَالَ عَمْرُو: حَدَّثَنِي عَقْمَةُ بْنُ وَاِئِلَ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ، فَرَأَاهُ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا كَبَّرَ، وَإِذَا رَكَعَ، وَإِذَا رَفَعَ. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: "مَا أَدْرِي لَعَلَّهُ لَمْ يَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي إِلَّا ذَلِكَ الْيَوْمَ فَحَفِظَ هَذَا مِنْهُ. وَلَمْ يَحْفَظْهُ ابْنُ مَسْعُودٍ وَأَصْحَابُهُ مَا سَمِعْتُهُ مِنْ

²⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Ebû Mus'ab ez-Zühri rivâyeti), thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf ve Mahmûd Muhammed Halîl (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1998), 1/80 (No. 206).

³⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/213 (No. 2442).

³¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/214 (No. 2447).

أَحَدٍ مِنْهُمْ، إِنَّمَا كَانُوا يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ فِي بَدْءِ الصَّلَاةِ حِينَ يُكْبِرُونَ." ١٠٨ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ حَكِيمٍ، قَالَ: "رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ جَدَاءً أَدْنَاهُ فِي أَوَّلِ تَكْبِيرَةِ افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، وَلَمْ يَرْفَعْهُمَا فِيمَا سِوَى ذَلِكَ." ٣٢ ١٠٩ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّهْشَلِيُّ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كَلَيْبٍ الْجُرُمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ - أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ، كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى الَّتِي يُفْتَتِحُ بِهَا الصَّلَاةَ، ثُمَّ لَا يَرْفَعُهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الصَّلَاةِ. ٣٣ ١١٠ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا الثَّوْرِيُّ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ؛ أَنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ. ٣٤

2.2. İmâmın Arkasında Kıraatin Gerekmemesi

İmâm Mâlik kırâatin cehrî okunduğu namazlarda İmâmın ardında kırâat yapılmayacağı, sessiz okunan namazlarda ise yapılacağı görüşündedir. *Muvatta'*da, "Bâbu'l-kırâeti halfe'l-imâm fîmâ lâ yücheru fîhi'l-kırâe" ve "Bâbu terki'l-kırâeti halfe'l-imâmî fîmâ cehera fîhi" başlıkları altında bu görüşüne dayanak teşkil eden; ilkinde dört, ikincisinde iki hadis zikretmektedir. Şeybânî nüshasında, Leysî nüshasında yer alan altı rivâyetten üç tanesi alınmış³⁵ ve Leysî nüshasında yer almayan fakat Ebû Mus'ab rivâyetinde bulunan bir rivâyet³⁶ de kaydedilmiştir. İmâm Muhammed, hem sesli okunan hem de sessiz okunan namazlarda imâmın arkasında kırâat yapılmayacağını, bunun Ebû Hanîfe'nin görüşü olduğunu, hadislerin genelinin de bu görüşü desteklediğini belirttikten sonra mezhebine delil teşkil eden şu on üç hadisi rivâyet etmektedir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: لَا قِرَاءَةَ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ وَلَا فِيمَا لَمْ يَجْهَرْ، بِذَلِكَ جَاءَتْ عَامَّةُ الْأَثَارِ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ. ١١٥ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ حَفْصِ بْنِ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: "مَنْ صَلَّى خَلْفَ الْإِمَامِ كَفَّتهُ قِرَاءَتُهُ." ٣٧ ١١٦ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمُسَوْدِيُّ، أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ سِيرِينَ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ؛ أَنَّهُ سَأَلَ عَنِ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ، قَالَ: "تَكْفِيكَ قِرَاءَةُ الْإِمَامِ." ٣٨ ١١٧ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ صَلَّى خَلْفَ الْإِمَامِ فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ."

³² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/214 (No. 2452).

³³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/213 (No. 2442). Yukarıda geçen 105 numaralı hadisin farklı bir tariki.

³⁴ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/71 (No. 2533); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/213 (No. 2443).

³⁵ 39, 43 ve 44. hadisler alınmış, 40, 41 ve 42. hadisler ise alınmamıştır.

³⁶ Ebû Mus'ab, *el-Muvatta'*, 1/89 (No. 233).

³⁷ Tahrici yapılan sonraki hadis aynı anlamı ifade etmektedir.

³⁸ Ali b. Ca'd, *Müsnedü İbni'l-Ca'd* (Beyrût: Müessesetü'n-nâdir, 1990), *el-Müsned*, s. 178 (No. 1150).

- قَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا الشَّيْخُ أَبُو عَلِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُرُوزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ الْعَبَّاسِ التِّرْمِذِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ ابْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ صَلَّى خَلْفَ الْإِمَامِ، فَإِنَّ قِرَاءَةَ الْإِمَامِ لَهُ قِرَاءَةٌ".³⁹
- ١١٨- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا اسْمَاعِيلُ بْنُ زَيْدٍ الْمَدَنِيُّ، حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: "كَانَ ابْنُ عُمَرَ لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ، قَالَ: فَسَأَلْتُ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: "إِنْ تَرَكْتَ فَقَدْ تَرَكَهُ نَاسٌ يُقْتَدَى بِهِمْ، وَإِنْ قَرَأْتَ فَقَدْ قَرَأَهُ نَاسٌ يُقْتَدَى بِهِمْ." وَكَانَ الْقَاسِمُ مِمَّنْ لَا يَقْرَأُ.
- ١١٩- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ عَنْ الْقِرَاءَةِ خَلْفَ الْإِمَامِ، قَالَ: "أَنْصِتْ، فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا سَيَكْفِيكَ ذَلِكَ الْإِمَامُ".⁴⁰
- ١٢٠- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ الْقُرَشِيُّ، عَنْ حَمَادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ؛ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ كَانَ لَا يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِيمَا جَهَرَ فِيهِ، وَفِيمَا يَخَافَتْ فِيهِ فِي الْأَوَّلِينَ، وَلَا فِي الْآخِرِينَ. وَإِذَا صَلَّى وَحْدَهُ قَرَأَ فِي الْأَوَّلِينَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، وَلَمْ يَقْرَأْ فِي الْآخِرِينَ شَيْئًا.
- ١٢١- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "أَنْصِتْ لِلْقِرَاءَةِ، فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا، وَسَيَكْفِيكَ الْإِمَامُ".⁴¹
- ١٢٢- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا بُكَيْرُ بْنُ عَامِرٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ النَّخَعِيُّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، قَالَ: "لَأَنْ أَعْصَى عَلَى جَمْرَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقْرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ".⁴²
- ١٢٣- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: "إِنَّ أَوَّلَ مَنْ قَرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ رَجُلٌ أَتَاهُمْ".
- ١٢٤- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَدَادٍ بْنِ الْهَادِ، قَالَ: أَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعَصْرِ، قَالَ: فَقَرَأَ رَجُلٌ خَلْفَهُ فَعَمَرَهُ الَّذِي يَلِيهِ، فَلَمَّا أَنْ صَلَّى قَالَ: لَمْ عَمَّرْتَنِي؟ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدَامَكَ، فَكَرِهْتُ أَنْ تَقْرَأَ خَلْفَهُ، فَسَمِعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ كَانَ لَهُ إِمَامٌ فَإِنْ قَرَأَتْهُ لَهُ قِرَاءَةٌ".⁴³
- ١٢٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ قَيْسٍ الْمَدَنِيُّ، أَخْبَرَنِي بَعْضُ وَلَدِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ؛ أَنَّهُ ذَكَرَ لَهُ أَنَّ سَعْدًا، قَالَ: "وَدِدْتُ أَنْ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ فِي فِيهِ جَمْرَةٌ".⁴⁴
- ١٢٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ قَيْسٍ الْفَرَّاءُ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجَلَانَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، قَالَ: "أَلَيْتَ فِي فَمِ الَّذِي يَقْرَأُ خَلْفَ الْإِمَامِ حَجْرًا".⁴⁵
- ١٢٧- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ سَعْدِ بْنِ قَيْسٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُو بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ يَحْيَى، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ قَرَأَ خَلْفَ الْإِمَامِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ".⁴⁶

³⁹ İbn Ebî Şeybe Abdullâh b. Muhammed, *el-Musannef*, (Riyâd: Mektebetü'r-reşîd, 1409 hicrî), 1/330 (No. 3786), 1/3802 (No. 3802). Kısa bir metinle.

⁴⁰ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/137 (No. 2803); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/330 (No. 3780).

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/330 (No. 3780).

⁴² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/330 (No. 3785).

⁴³ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/135 (No. 2797); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/330 (No. 3779). Daha kısa bir metinle.

⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/330 (No. 3782).

⁴⁵ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/138 (No. 2806).

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 1/331 (No. 3788).

2.3. Sehv Secdesi

Muvatta'ın Leysî nüshasında sehv secdesi konusuyla ilgili hadisler; "Kitâbu's-sehv" (1-3) ve "Kitâbus-salât"ta "Bâbu mâ yef'alu men sellem mine'r-rek'ateyni sâhiyen" (58-61) "Bâbu itmâmî'l-musallî mâ zekera izâ şekke fî salâtihi" (62-64) "Bâbu men kâme ba'de'l-itmâm ev fi'r-rek'ateyni" (65-66) bablarında zikredilmektedir. Bu bölümlerdeki hadis sayısı on iki adettir. Şeybânî nüshasında ise dağınık haldeki bu rivâyetler "Bâbu's-sehv fi's-salât" başlığı altında derlenip toparlanıp özetlenmiştir. Şeybânî bu başlık altında Mâlik'ten altı rivâyet nakletmiş; "Kitâbu's-sehv"ın 1. hadisini, "Bâbu mâ yef'alu men sellem mine'r-rek'ateyni sâhiyen" bâbının 59. hadisini, "Bâbu itmâmî'l-musallî mâ zekera izâ şekke fî salâtihi" bâbının 62-64. hadislerini, "Bâbu men kâme ba'de'l-itmâm ev fi'r-rek'ateyni" bâbının da 65. hadisini nakletmiştir. İmâm Muhammed, sehv secdesinin selamdan sonra yapılması gerektiğini belirttikten sonra, belki de sehv secdesinin yeri noktasında farklı görüşlerin olmasının normal olduğuna işaret etmek için şu hadisi de Mâlik'in rivâyetlerinden sonra zikretmiştir:

١٤٢ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ؛ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ صَلَّى يَوْمَ فِي سَفَرٍ كَانَ مَعَهُ فِيهِ، فَصَلَّى سَجْدَتَيْنِ، ثُمَّ نَاءَ لِلْقِيَامِ، فَسَبَّحَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ، فَرَجَعَ، ثُمَّ لَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ سَجَدَ سَجْدَتَيْنِ. قَالَ: لَا أَدْرِي أَقِيلَ التَّسْلِيمَ أَوْ بَعْدَهُ.

2.4. Tahiyat

İmâm Mâlik *Muvatta*'da tercih ettiği tahiyat metnine dair dört rivâyet zikretmektedir. Şeybânî rivâyetinde bunlardan tekrar olan biri hariç diğer üçü bulunmaktadır. İmâm Muhammed, bu üç rivâyetin sonuna mezhebinde tercih edilen İbn Mes'ûd'dan gelen tahiyât metnine dair bir rivâyeti de eklemektedir. İmâm Muhammed, İbn Mes'ûd'un nakletmiş olduğu tahiyât metnine ekleme çıkarma yapılmasını hoş görmediğini de ilave etmektedir.

قَالَ مُحَمَّدٌ: التَّشَهُدُ الَّذِي ذَكَرَ كُلُّهُ حَسَنٌ، وَلَيْسَ يُشْبِهُ تَشَهُدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ. وَعِنْدَنَا تَشَهُدٌ، لَأَنَّهُ رَوَاهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَلَيْهِ الْعَامَّةُ عِنْدَنَا.

١٤٨ - قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُجَلُّ بْنُ مُحَرَّرِ بْنِ الصَّبِيءِ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ وائِلِ الْأَسَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كُنَّا إِذَا صَلَّيْنَا خَلَفَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْنَا: "السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ." فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاتَهُ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَقَالَ: "لَا تَقُولُوا: السَّلَامُ عَلَى اللَّهِ؛ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّلَامُ، وَلَكِنْ قُولُوا: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ."⁴⁷ قَالَ مُحَمَّدٌ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَكْرَهُ أَنْ يُزَادَ فِيهِ حَرْفٌ، أَوْ يُنْقَصَ مِنْهُ حَرْفٌ.

Görüldüğü üzere İbn Mes'ûd'un tahiyât rivâyeti *Kütüb-i Sitt'e*'deki tüm kitaplarda nakledilmiştir.

⁴⁷ Buhârî, "Ezân", 148 (No. 831); Müslim, "Salât", 16 (No. 402); Ebû Dâvûd, "Salât", 184 (No. 968); Tirmizî, "Salât", 103 (No. 289); Nesâî, "Tatbîk", 100 (No. 1162); İbn Mâce, "İkâmetü's-salât", 24 (No. 901).

2.5. Oturarak Namaz Kılmak

Muvatta'ın Leysî nüshasında, oturarak nâfile veya farz namaz kılmanın ve oturarak namaz kıldırın imâma uymanın hükmüne dair üç ayrı babda dokuz hadis nakledilmektedir. Şeybânî nüshasında konu tek babda ele alınmış ve dokuz rivâyetten dördü zikredilmekle yetinilmiştir. Fıkhen oturarak nâfile namaz kılmanın câiz olduğunda bir ihtilâf yoktur. Ancak bir kimsenin oturarak İmâmlik yapıp yapamayacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu tür bir İmâmlik İmâm Mâlik'e göre câizken İmâm Muhammed'e göre câiz değildir.⁴⁸ Bu nedenle İmâm Muhammed, İmâm Mâlik'in görüşünü destekleyen hadisten sonra kendi görüşünü destekleyen şu hadisi de kitabına eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ؛ صَلَاةَ الرَّجُلِ قَاعِدًا لِلتَّطَوُّعِ مِثْلَ نِصْفِ صَلَاتِهِ قَائِمًا. فَأَمَّا مَا رُوِيَ مِنْ قَوْلِهِ: "إِذَا صَلَّى الْإِمَامُ جَالِسًا، فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعِينَ." فَقَدْ رُوِيَ ذَلِكَ، وَقَدْ جَاءَ مَا قَدْ نَسَخَهُ.
١٥٨- قَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا بِشْرٌ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ بْنُ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبَّيْعِيُّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ، عَنْ غَامِرِ السَّعْبِيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَوْمَنَّ النَّاسُ أَحَدٌ بَعْدِي جَالِسًا."⁴⁹
فَأَخَذَ النَّاسُ بِهَذَا.

2.6. Binekte Namaz Kılmak

Muvatta'ın Leysî nüshasında seferde binek üzerinde namaz kılınması konusunda altı rivâyet bulunmaktadır. Şeybânî nüshasında bunların dört adedi alınmış, ek olarak mevzuyla alakalı olan bir hadis de vitir babından alınıp buraya ilâve edilmiştir. İmâm Mâlik vitir namazını nâfile olarak gördüğü için binek üzerinde kılınmasının câiz olduğu düşüncesindedir. Nitekim buna dayanak teşkil eden bir rivâyete *Muvatta*'ında yer vermiştir. İmâm Muhammed ise vitrin binek üzerinde kılınamayacağı kanaatindedir. Bu nedenle vitrin ve farz namazların binek üzerinde kılınamayacağını ifade ettikten sonra bu görüşünü destekler mahiyetteki şu altı hadisi⁵⁰ *Muvatta*'ya eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: لَا بَأْسَ أَنْ يُصَلِّيَ الْمُسَافِرُ عَلَى دَابَّتِهِ تَطَوُّعًا إِيْمَاءَ حَيْثُ كَانَ وَجْهَهُ، يَجْعَلُ السُّجُودَ أَحْقَضَ مِنَ الرُّكُوعِ. فَأَمَّا الْوُثْرُ وَالْمَكْتُوبَةُ فَإِنَّهُمَا تُصَلِّيَانِ عَلَى الْأَرْضِ. وَبِذَلِكَ جَاءَتْ الْأَثَرُ.
٢١٠- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو خَنِيفَةَ، عَنْ خُصَيْنٍ، قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ يُصَلِّي التَّطَوُّعَ عَلَى رَاحِلَتِهِ أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ، فَإِذَا كَانَتْ الْقَرِيبَةُ أَوْ الْوُثْرُ نَزَلَ فَصَلَّى.⁵¹
٢١١- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرِّ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَزِيدُ عَلَى الْمَكْتُوبَةِ

⁴⁸ Haneî mezhebinde müftâbih olan görüş bunun câiz olması yönündedir. Bkz. Abdülganî b. Tâlib el-Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb* (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, ty.), 1/82.

⁴⁹ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/462 (No. 4087-4088).

⁵⁰ İmâm Mâlik, görüşünü İbn Ömer'den rivâyet edilen bir hadisle desteklediği için olsa gerek İmâm Muhammed de aynı sahâbiden aksi görüşte olduğunu ifade eden rivâyetler nakletmiştir.

⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/97 (No. 6915). Farklı sened ve benzer metinle.

فِي السَّفَرِ عَلَى الرَّكْعَتَيْنِ، لَا يُصَلِّي قَبْلَهَا وَلَا بَعْدَهَا، وَيُخَيِّبُ اللَّيْلَ عَلَى ظَهْرِ النَّبِيرِ أَيْنَمَا كَانَ وَجْهُهُ. وَيَنْزِلُ قَبِيلَ الْفَجْرِ، فَيُوتِرُ بِالْأَرْضِ. فَإِذَا أَقَامَ لَيْلَةً فِي مَنْزِلٍ أَخْبَى اللَّيْلَ.

٢١٢- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي سَلِيمَانَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: صَنَّبْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَكَانَ يُصَلِّي الصَّلَاةَ كُلَّهَا عَلَى بَعِيرِهِ نَحْوَ الْمَدِينَةِ، وَيَوْمَئِذٍ بِرَأْسِهِ إِمَاءٌ، وَيَجْعَلُ السُّجُودَ أَخْفَضَ مِنَ الرُّكُوعِ، إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ وَالْوُتْرَ، فَإِنَّهُ كَانَ يَنْزِلُ لَهُمَا. فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ حَيْثُ كَانَ وَجْهُهُ يَوْمَئِذٍ بِرَأْسِهِ، وَيَجْعَلُ السُّجُودَ أَخْفَضَ مِنَ الرُّكُوعِ."

٢١٣- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي عَلَى ظَهْرِ رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ، وَلَا يَضَعُ جِهَتَهُ، وَلَكِنْ يُشِيرُ لِلرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ بِرَأْسِهِ، فَإِذَا نَزَلَ أَوْتَرَ.⁵²

٢١٤- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ الْمُغِيرَةِ الصَّدِيقِيِّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ كَانَ وَجْهُهُ تَطَوُّعًا، يَوْمَئِذٍ إِمَاءٌ، وَيَقْرَأُ السُّجْدَةَ قِيَوْمًا، وَيَنْزِلُ لِلْمَكْتُوبَةِ وَالْوُتْرِ.

٢١٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ عَزْوَانَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: كَانَ أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ صَلَّى التَّطَوُّعَ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُوْتِرَ نَزَلَ فَأَوْتَرَ.⁵³

2.7. Vitrde Selam Sayısı

Muvatta'nın Leysî nüshasında, İbn Ömer'in (r.a.) vitri iki selamla (2+1 rek'at) kıldığına dair bir rivâyet yer almaktadır. Şeybânî, *Muvatta*'daki bu rivâyeti naklettikten sonra vitrin selamla ikiye bölünmesi şeklindeki görüş-şe katılmadıklarını, İbn Ömer'in değil de İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs'ın görüşünü tercih ettiklerini ifade etmekte ve görüşlerine dayanak oluşturan şu sekiz rivâyeti *Muvatta*'ya eklemektedir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَلَسْنَا نَأْخُذُ بِهِذَا، وَلَكِنَّا نَأْخُذُ بِقَوْلِ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مَسْعُودٍ وَابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، وَلَا نَرَى أَنْ يُسَلَّمَ بَيْنَهُمَا.

٢٥٩- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي مَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعِشَاءِ إِلَى صَلَاةِ الصُّبْحِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثَمَانِي رَكْعَاتٍ تَطَوُّعًا، وَثَلَاثَ رَكْعَاتٍ الْوُتْرِ، وَرَكْعَتِي الْفَجْرِ.⁵⁴

٢٦٠- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ قَالَ: "مَا أَحِبُّ أَنِّي تَرَكْتُ الْوُتْرَ بِثَلَاثٍ، وَإِنِّي لِي خَيْرُ النَّعَمِ."⁵⁵

٢٦١- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ عُمَرُو بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "الْوُتْرُ ثَلَاثٌ كَثَلَاثِ الْمَغْرِبِ."⁵⁶

٢٦٢- قَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ الْمَكْنُوفُ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

⁵² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/97 (No. 6917).

⁵³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/97 (No. 6915). Farklı sened ve benzer metinle.

⁵⁴ Nesâî, "Kıyâmu'l-leyl", 39 (No. 1707); İbn Mâce, "İlkâmetu's-salât", 181 (No. 1361).

⁵⁵ Abdurrezzâk, *el-Musannef*, 3/6 (No. 4578). İbn Ömer'in sözü olarak ve üç rek'at kaydı olmaksızın.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/81 (No. 6715). Aynı lafızla Âişe'den merfû' rivâyeti için bkz. Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (Kâhire: Dârü'l-Harameyn, ty.), 7/165 (No. 7170).

بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "الْوُثْرُ ثَلَاثُ كَسَلَاتٍ الْمَغْرِبِ".⁵⁷
 ٢٦٣- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ عَطَاءٍ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: "الْوُثْرُ كَسَلَاتُ الْمَغْرِبِ".
 ٢٦٤- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: "مَا أَجْزَأَتْ رُكْعَةً وَاحِدَةً قَطْرًا".⁵⁸
 ٢٦٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَلَامُ بْنُ سُلَيْمٍ الْحَنْفِيُّ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: "أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ؛ أَهْوَنُ مَا يَكُونُ الْوُثْرُ ثَلَاثَ رُكْعَاتٍ".
 ٢٦٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَبِي أَوْفَى، عَنْ سَعِيدِ بْنِ هِشَامٍ، عَنْ عَائِشَةَ؛ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يُسَلِّمُ فِي رُكْعَتَيِ الْوُثْرِ.⁵⁹

İmâm Muhammed, zikrettiği bu rivâyetlerle vitir namazının üç rek'at olduğunu ve tek selamla kılınması gerektiğini ispat etmeye çalışmaktadır.

2.8. Bayılanın Kılamadığı Namazlar

Muvatta'ın Leysî nüshasında, bir defasında İbn Ömer'in bayıldığı ve bu süre zarfında kılamadığı namaz veya namazları kaza etmediği rivâyet edilmektedir.⁶⁰ İmâm Mâlik, bir kimse bayıldığında kılamadığı namazları - ister az ister çok olsunlar- kazâ etmesinin gerekli olmadığı görüşündedir.⁶¹ İmâm Muhammed ise kişinin baygın olması nedeniyle bir günlük (beş vakit) namazından fazlası kazaya kaldığı zaman ayılınca bunları kazâ etmesi gerekmediğini, beş vakit veya daha az ise bunların kazâsıyla mükellef olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle, Mâlik'in rivâyetini naklettikten sonra, kendi görüşüne dayanak teşkil eden şu hadisi de eserine eklemiştir: قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ إِذَا أَعْمِيَ عَلَيْهِ أَكْثَرُ مِنْ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ. وَأَمَّا إِذَا أَعْمِيَ عَلَيْهِ يَوْمًا وَلَيْلَةً أَوْ أَقَلَّ قَضَى صَلَاتَهُ.

٢٧٩- بَلَّغْنَا، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ؛ أَنَّهُ أَعْمِيَ عَلَيْهِ أَرْبَعُ صَلَوَاتٍ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَضَاهَا. أَخْبَرَنَا بِذَلِكَ أَبُو مَعْشَرٍ الْمَدِينِيُّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ.⁶²

2.9. Namaza Yetişmek İçin Safa Girmeden İmâma Uymak

Muvatta'ın Leysî nüshasında, Zeyd b. Sâbit'in bir keresinde mescide girdiğinde cemâatin rûkûda olduğunu gördüğü, hemen rûkûya eğildiği,

⁵⁷ Önceki dipnota bakınız.

⁵⁸ Süleymân b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 9/283 (No. 9422).

⁵⁹ Nesâî, "Kıyâmu'l-leyl", 36/1698.

⁶⁰ *Muvatta*, "Vukûtu's-salât", 24.

⁶¹ Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2/39.

⁶² Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 2/479 (No. 4156); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 2/70 (No. 6584). Bu rivâyette kazaya kalan namazların öğle, ikinci, akşam ve yatsı namazları olduğu ve Ammâr'ın ayıldığında bunları sırayla kazâ ettiği belirtilmektedir.

sonra yürüye yürüye saffa girdiği nakledilmektedir.⁶³ İmâm Muhammed de bunun câiz olduğunu belirtmiş⁶⁴ fakat daha iyisinin saffa girdikten sonra İmâma uymak olduğunu savunmuş ve bu görüşünü dayandığı şu hadisi *Muvatta'* rivâyetine ilâve etmiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: هَذَا يُجْزَى. وَأَحَبُّ إِلَيْنَا أَنْ لَا يَرْكَعَ حَتَّى يَصِلَ إِلَى الصَّفِّ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ.
٢٨٦- قَالَ مُحَمَّدٌ: حَدَّثَنَا الْمُبَارَكُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ الْحَسَنِ، أَنَّ أَبَا بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رَكَعَ دُونَ الصَّفِّ، ثُمَّ مَشَى حَتَّى وَصَلَ الصَّفَّ، فَلَمَّا قَضَى صَلَاتَهُ ذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "زَادَكَ اللَّهُ جِزْصًا، وَلَا تُعَذِّبْ."⁶⁵
قَالَ مُحَمَّدٌ: هَكَذَا نَقُولُ، وَهُوَ يُجْزَى، وَأَحَبُّ إِلَيْنَا أَنْ لَا يَفْعَلَ.

3. Nikâh

İmâm Muhammed, nikâhla ilgili üç alt başlıkta üç hadisi Mâlik dışındaki hocalarından rivâyet etmektedir.

3.1. Şahitlik Konusu

İmâm Muhammed, hiç veya yeterince şahidi bulunmayan ve nikâh-ı sıriye ifade edilen nikâh çeşidiyle ilgili Leysî rivâyetinde de bulunan bir hadisi naklettikten sonra, nikâhın geçerli olması için gereken asgarî şahit sayısına dair şu hadisi eserine eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، لِأَنَّ النِّكَاحَ لَا يَجُوزُ فِي أَقَلِّ مِنْ شَاهِدَيْنِ. وَإِنَّمَا شَهِدَ عَلَى هَذَا الَّذِي رَدَّ عُمَرُ رَجُلٌ وَامْرَأَةٌ. فَهَذَا نِكَاحُ السِّرِّ؛ لِأَنَّ الشَّهَادَةَ لَمْ تَكْمُلْ، وَلَوْ كَمَلَتْ الشَّهَادَةُ بِرَجُلَيْنِ، أَوْ رَجُلٍ وَامْرَأَتَيْنِ كَانَ نِكَاحًا جَائِزًا، وَإِنْ كَانَ سِرًّا. وَإِنَّمَا يُفْسِدُ نِكَاحَ السِّرِّ أَنْ يَكُونَ بِغَيْرِ شَهِودٍ. فَأَمَّا إِذَا كَمَلَتْ فِيهِ الشَّهَادَةُ فَهُوَ نِكَاحُ الْعَلَانِيَةِ وَإِنْ كَانُوا أَسْرَوْهُ.
٥٣٥- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَجَازَ شَهَادَةَ رَجُلٍ وَامْرَأَتَيْنِ فِي النِّكَاحِ وَالْفُرْقَةِ.⁶⁶
قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ.

3.2. Mehir Konusu

Leysî nüshasında, İbn Ömer'in (r.a.) nikâh sonrası mehir belirlenmeden ölen kimsenin karısının mehir hakkı bulunmadığına ama kocasına mirasçı olacağına dair bir hadis nakledilmektedir.⁶⁷ İmâm Mâlik de bu görüşte-

⁶³ *Muvatta'*, "Kasru's-salât", 64.

⁶⁴ Bir rükün sırasında peşpeşe üç adımdan fazla adım atılmaması koşuluyla. Leknevî, *et-Ta'liku'l-mümecced*, 2/53.

⁶⁵ Ahmed, el-Müsne'd, 34/109 (No. 20457); Buhârî, "Ezân", 114 (No. 783); Ebû Dâvûd, "Salât", 103 (No. 683-684).

⁶⁶ Ebû'l-Huseyn Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî* (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2004), "Akdiyye", 2 (No. 4559). Hz. Ömer'den merfû olarak ve sadece nikâh kapsamında.

⁶⁷ Mâlik, *Muvatta'*, "Nikâh", 10.

dir.⁶⁸ İmâm Muhammed ise, bu hadisi naklettikten sonra bununla amel etmediklerini belirtip bu durumdaki kadının miras yanında mehir hakkı da bulunduğuna dair İbn Mes'ûd'dan (r.a.) gelen şu rivâyeti kitabına eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَلَسْنَا نَأْخُذُ بِهِذَا.
٥٤٤- أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ؛ أَنَّ رَجُلًا تَزَوَّجَ امْرَأَةً وَلَمْ يَقْرَضْ لَهَا صَدَاقًا، فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ: "لَهَا صَدَاقٌ مِثْلُهَا مِنْ نِسَائِهَا، لَا وَكُنْ وَلَا شَطَطٌ." فَلَمَّا قُضِيَ قَالَ: "فَإِنْ يَكُنْ صَوَابًا فَمِنْ اللَّهِ. وَإِنْ يَكُنْ خَطَأً فَمِنِّي، وَمِنْ الشَّيْطَانِ. وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ بَرِيئَانِ." فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ جَلَسْنَا أَنَّهُ مَعْقُولٌ بَيْنَ سِنَانِ الْأَشْجَعِيِّ، وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فَضَيِّتُ وَالَّذِي يُخْلَفُ بِهِ! بِقَضَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَرُوعٍ بَيَّتَ وَاشْتَرَى الْأَشْجَعِيَّةَ." قَالَ: فَفَرَحَ عَبْدُ اللَّهِ فَرَحَهُ مَا فَرِحَ قَبْلُهَا مِثْلُهَا لِمُوَافَقَةِ قَوْلِهِ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.⁶⁹
قَالَ مَسْرُوقُ بْنُ الْأَدْعَى: لَا يَكُونُ مِيرَاثٌ حَتَّى يَكُونَ قَبْلَهُ صَدَاقٌ.
قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فُقَهَائِنَا.

3.3. İddet Konusu

Leysî nüshasında, Hz. Ömer'den iddet bekleyen bir kadınla nikâh kıyan kişinin nikâhının bozulacağı ve o kadınla bir daha ebediyen evlenemeyeceği hükmü nakledilmektedir.⁷⁰ Mâlik de bu görüştedir.⁷¹ İmâm Muhammed, Hz. Ömer'in daha sonra bu görüşünden vazgeçip bu durumda iddet bittikten sonra o kişinin o kadınla nikâhlanabileceği yönündeki Hz. Ali'nin görüşüne döndüğünü, kendilerinin de bununla amel ettiğini belirtmiş ve bu dönüşü ifade eden şu hadisi kitabına eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: بَلَّغْنَا أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَجَعَ عَنْ هَذَا الْقَوْلِ إِلَى قَوْلِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ.
٥٤٦- أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَمَّارَةَ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: رَجَعَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي اللَّيْلِ تَتَزَوَّجُ فِي عَدَّتِهَا إِلَى قَوْلِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. وَذَلِكَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ: "إِذَا دَخَلَ بِهَا فَرَّقَ بَيْنَهُمَا وَلَمْ يَجْتَمِعَا أَبَدًا، وَأَخَذَ صَدَاقَهَا، فَجَعَلَ فِي بَيْتِ الْمَالِ." فَقَالَ عَلِيُّ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ: "لَهَا صَدَاقُهَا بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا، فَإِذَا انْقَضَتْ عَدَّتُهَا مِنَ الْأَوَّلِ تَزَوَّجَهَا الْآخَرُ إِنْ شَاءَ." فَرَجَعَ عُمَرُ إِلَى قَوْلِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا.⁷²
قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فُقَهَائِنَا.

⁶⁸ Leknevî, *et-Ta'liku'l-mumecced*, 2/483.

⁶⁹ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 32 (No. 2116); Tirmizî, "Nikâh", 43 (No. 1145); Nesâî, "Nikâh", 68 (No. 3354-3358); İbn Mâce, "Nikâh", 18 (No. 1891).

⁷⁰ Mâlik, *Muvatta'*, "Nikâh", 27.

⁷¹ Mâlik'ten aksi yönde bir görüş de nakledilmiştir. Bkz. Leknevî, *et-Ta'liku'l-mumecced*, 2/491.

⁷² Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, (Beyrût: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 2003), 7/726 (No. 726); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/4 (No. 17198). İbn Ebî Şeybe'nin rivâyetinde Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin görüşleri zikredilmekte fakat Hz. Ömer'in Hz. Ali'nin görüşüne döndüğü belirtilmemektedir.

4. Talak

İmâm Muhammed, talakla ilgili üç alt başlıkta altı hadisi Mâlik dışındaki şeyhlerden nakletmektedir.

4.1. Hürriyetin Talak ve İddete Etkisi

İmâm Mâlik, talâk konusunda boşayan erkeğin hür olup olmamasına göre hareket edileceği hürse üç değilse iki boşama hakkı olacağı, iddet konusunda ise boşanan kadının hür olup olmamasına göre uygulama yapılacağı hürse üç kar' değilse iki kar' iddet bekleyeceği görüşündedir.⁷³ Bu nedenle *Muvatta*'ında görüşüne dayanak teşkil eden rivâyetlere yer vermiştir.⁷⁴ İmâm Muhammed ise, hem talâk hem iddet konusunda boşanan kadının hür olup olmamasına göre hüküm verileceği görüşünde olup bunu temellendirdikten sonra görüşünü destekleyen şu hadisi kitabına eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: قَدْ اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي هَذَا. فَأَمَّا مَا عَلَيْهِ فَقَهَائُنَا فَإِنَّهُمْ يَقُولُونَ: الطَّلَاقُ بِالنِّسَاءِ وَالْعِدَّةُ بِهِنَّ؛ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ: "فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ" الطَّلَاقُ/١. فَإِنَّمَا الطَّلَاقُ لِلْعِدَّةِ فَإِذَا كَانَتْ الْخُرَّةُ وَرَوْحُهَا عِنْدَ فَعْدَتِهَا ثَلَاثَةٌ فُرُوءٍ وَطَلَّاقُهَا ثَلَاثَةٌ تَطْلِيقَاتٍ لِلْعِدَّةِ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى. وَإِذَا كَانَ الْخُرُّ تَحْتَهُ الْأُمَةُ فَعِدَّتُهَا خِيضَتَانِ، وَطَلَّاقُهَا لِلْعِدَّةِ تَطْلِيقَتَانِ، كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. ٥٥٨- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يَزِيدَ الْمَكِّيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ، يَقُولُ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: "الطَّلَاقُ بِالنِّسَاءِ وَالْعِدَّةُ بِهِنَّ" 75 وَهُوَ قَوْلُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَأَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فُقَهَائِنَا.

4.2. İddete Tuhr mu Hayz mı Esas Alınmalıdır?

İmâm Mâlik, iddete esas teşkil eden kar' kelimesini temizlik olarak yorumladığı için boşanma sonrası üçüncü temizlik süreci tamamlanıp kadın adet görmeye başlayınca iddetin tamamlanacağı görüşündedir. *Muvatta*'da bu görüşe mesned teşkil eden hadislere yer vermiştir.⁷⁶ İmâm Muhammed ise, kar' kelimesini hayız olarak anlamış ve boşanma sonrası üçüncü hayız bitip kadın yıkandığında iddetin sona ereceğini savunmuştur. Mâlik'in konuyla ilgili rivâyetlerinden dördünü naklettikten kendi görüşüne dayanak teşkil eden şu üç rivâyeti de kitabına ilâve etmiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: انْقِضَاءُ الْعِدَّةِ عِنْدَنَا الطَّهَارَةُ مِنَ الدَّمِ مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّلَاثَةِ إِذَا اغْتَسَلَتْ مِنْهَا. ٦٠٧- أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ؛ أَنَّ رَجُلًا طَلَّقَ امْرَأَتَهُ تَطْلِيقَةً يَمْلِكُ الرَّجْعَةَ، ثُمَّ تَرَكَهَا حَتَّى انْقَضَتْ دُمُهَا مِنَ الْحَيْضَةِ الثَّلَاثَةِ وَدَخَلَتْ مُغْتَسِلَةً، وَأَدْنَتْ مَاءَهَا، فَأَتَاهَا فَقَالَ لَهَا: "قَدْ رَاجَعْتُكَ." فَسَأَلَتْ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ عَنْ ذَلِكَ وَعِنْدَهُ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، فَقَالَ عُمَرُ: "قُلْ فِيهَا بَرَأُكَ."

⁷³ Leknevî, *et-Ta'liku'l-mumecced*, 2/508.

⁷⁴ Mâlik, *Muvatta*, "Talâk", 47-51.

⁷⁵ Saïd b. Mansûr, *Sünenü Saïd b. Mansûr* (Hindistan: ed-Dârü's-selefiyye, 1982), 1/357 (No. 1340).

⁷⁶ Mâlik, *Muvatta*, "Talâk", 53-62.

فَقَالَ: "أَرَأَيْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! أَحَقَّ بِرَجْعَتِهَا مَا لَمْ تَغْتَسِلْ مِنْ حَيْضَتِهَا الثَّالِثَةِ." فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "وَأَنَا أَرَى ذَلِكَ." ثُمَّ قَالَ عُمَرُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ: "كُنَيْفُ مَلِيٍّ عَلِمَا" 77

٦٠٨- أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "هُوَ أَحَقُّ بِهَا حَتَّى تَغْتَسِلَ مِنْ حَيْضَتِهَا الثَّالِثَةِ" 78

٦٠٩- أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ أَبِي عِيسَى الْخَطَّاطُ الْمَدِينِيُّ، عَنْ الشَّعْبِيِّ، عَنْ ثَلَاثَةِ عَشَرَ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كُلُّهُمْ قَالُوا: "الرَّجُلُ أَحَقُّ بِامْرَأَتِهِ حَتَّى تَغْتَسِلَ مِنْ حَيْضَتِهَا الثَّالِثَةِ." قَالَ عِيسَى: وَسَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: "الرَّجُلُ أَحَقُّ بِامْرَأَتِهِ حَتَّى تَغْتَسِلَ مِنْ حَيْضَتِهَا الثَّالِثَةِ." 79

قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فَقْهَائِنَا.

4.3. İddet Beklerken Hayızdan Kesilen Kadının Durumu

İmâm Mâlik, iddet beklerken hayız görmemeye başlayan kadının (hâmile olup olmadığı anlaşılsın diye) dokuz ay ve (hâmilelik durumu olmadığı tespit edilirse) üç ay da iddet beklemesi gerektiği görüşündedir. İmâm Muhammed ise, bu durumdaki kadının iddetinin bitmeyeceği, Hanefî fukahasının genel yaklaşımı üzere bu kadın emsallerinin hayızdan kesilme yaşına ulaşana kadar evlilik bağının devam edeceği kanaatindedir. *Muvatta'*'da, hem birinci⁸⁰ hem ikinci⁸¹ görüşü destekleyen hadis bulunmaktadır. İmâm Muhammed, Leysî nüshasında farklı bablarda yer alan bu iki rivâyeti peşpeşe zikrettikten sonra görüşünü desteklemek üzere şu iki hadisi de eserine eklemiştir:

٦١٢- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ؛ أَنَّ عُلْقَمَةَ بِنَ قَيْسٍ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ طَلَاً بِمِلْكِ الرَّجْعَةِ فَحَاصَتْ حَيْضَتُهُ أَوْ حَيْضَتَيْنِ، ثُمَّ ارْتَفَعَ حَيْضُهَا عَنْهَا ثَمَانِيَةَ عَشَرَ شَهْرًا، ثُمَّ مَاتَتْ، فَسَأَلَ عُلْقَمَةُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: "هَذِهِ امْرَأَةٌ حَبَسَ اللَّهُ عَلَيْكَ مِيرَاثَهَا فَكُلُّهُ." 82

٦١٣- أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ أَبِي عِيسَى الْخَطَّاطُ، عَنِ الشَّعْبِيِّ؛ أَنَّ عُلْقَمَةَ بِنَ قَيْسٍ سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ عَنْ ذَلِكَ فَأَمَرَهُ بِأَكْلِ مِيرَاثِهَا.

قَالَ مُحَمَّدٌ: فَهَذَا أَكْثَرُ مِنْ تِسْعَةِ أَشْهُرٍ وَثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ بَعْدَهَا، فَبِهَذَا نَأْخُذُ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فَقْهَائِنَا؛ لِأَنَّ الْعِدَّةَ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى أَرْبَعَةِ أَجْزَاءٍ لَا خَامِسَ لَهَا؛ لِلْحَامِلِ حَتَّى تَضَعُ، وَالَّتِي لَمْ تَبْلُغِ الْحَبْضَةَ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ، وَالَّتِي قَدْ بَيَّسَتْ مِنَ الْمَحِيضِ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ، وَالَّتِي تَحِيضُ ثَلَاثَ حِيضٍ، فَهَذَا الَّذِي ذَكَرْتُمْ لَيْسَ بِعِدَّةِ الْخَائِضِ، وَلَا غَيْرِهَا.

5. Et'ime

Fakihlerin çoğu gibi İmâm Mâlik de keler eti yemenin câiz olduğu görü-

77 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/158 (No. 18896). Sadece İbn Mes'ûd'un sözü.

78 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/158 (No. 18899).

79 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/159 (No. 18901). Sadece İbnü'l-Müseyyeb'in sözü.

80 Mâlik, *Muvatta'*, "Talâk", 70.

81 Mâlik, *Muvatta'*, "Talâk", 43.

82 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 6/342 (No. 11104).

şündedir. Bu nedenle görüşüne mesned olan üç hadisi *Muvatta*'da rivâyet etmiştir.⁸³ İmâm Muhammed ise keler eti yemenin câiz olmadığı, en azından kerâhetten hâli bulunmadığı kanaatindedir. Bu nedenle, *Muvatta*'daki bahsi geçen üç rivâyetten ikisini zikrettikten sonra, keler yemenin câiz olmadığına dair şu iki hadisi de eserine ilâve etmiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: قَدْ جَاءَ فِي أَكْلِهِ اخْتِلَافٌ. فَأَمَّا نَحْنُ فَلَا نَرَى أَنْ يُؤْكَلَ.
٦٤٧- أَخْبَرَنَا أَبُو حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهُ أَهْدَى لَهَا صَبً، فَأَتَاهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ أَكْلِهِ، فَقَالَتْ عَنْهُ: فَجَاءَتْ سَائِلَةً فَأَرَادَتْ أَنْ تُطْعِمَهَا إِيَّاهُ، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتُطْعِمُهَا مِمَّا لَا تَأْكُلِينَ؟"⁸⁴
٦٤٨- أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ عَبَّاسٍ الهمداني، عَنْ عَزِيزِ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ الْحَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ؛ أَنَّهُ نَهَى عَنْ أَكْلِ الصَّبِّ وَالصَّبِغِ.⁸⁵
قَالَ مُحَمَّدٌ: فَتَرَكُهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى.

6. Diyet

İmâm Muhammed, âkilenin sorumluluk kapsamına dair şu hadisi de kitabına eklemiştir:

٦٦٦- أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ غُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْمَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: "لَا تَعْقِلُ الْعَاقِلَةُ غَمْدًا، وَلَا صَلَاحًا، وَلَا اعْتِرَافًا، وَلَا مَا جَنَى الْمَمْلُوكُ".⁸⁶
قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فَقْهَائِنَا.

7. Yemin

İmâm Mâlik, yemin keffâreti olarak her bir fakire bir müd miktarı buğday verilmesi görüşünde olup *Muvatta*'da buna mesned olan üç rivâyete yer vermiştir.⁸⁷ İmâm Muhammed ise bu durumda her bir fakire yarım sâ' (iki müd) buğday verilmesi görüşündedir. Bu nedenle eserine bu görüşünü destekleyen şu dört hadisi eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ غَدَاءَ وَعِشَاءً، أَوْ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ حِنْطَةٍ، أَوْ صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ، أَوْ شَعِيرٍ.

٧٤٠- قَالَ مُحَمَّدٌ: أَخْبَرَنَا سَلَامُ بْنُ سُلَيْمٍ الْحَنْفِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبْعِيِّ، عَنْ يَزَافَةَ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: "يَا يَزَافَةُ! إِنِّي أَنْزَلْتُ مَالَ اللَّهِ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ مَالِ الْبَيْتِ، إِنْ احْتَجَّتْ أَخَذْتُ مِنْهُ، فَإِذَا أَيْسَرْتُ رَدَدْتُهُ، وَإِنْ اسْتَعْنَيْتُ اسْتَعَفَفْتُ. وَإِنِّي قَدْ وَلَّيْتُ مِنْ أَمْرِ الْمُسْلِمِينَ أَمْرًا

⁸³ Mâlik, *Muvatta*’, “İsti’zân”, 9-11.

⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/123 (No. 24345); Ahmed, *el-Müsned*, 41/256 (No. 24736).

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/125 (No. 24361). Hz. Ali’nin keleri kerih gördüğü şeklinde.

⁸⁶ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü’s-sagîr* (Pakistan: Câmiatü’l-dirâsâtî’l-İslâmiyye, 1989), 3/248 (No. 3080). Ayrıca Şa’bî’nin sözü olarak da nakledilmiştir. Bkz. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 5/405 (No. 27429).

⁸⁷ Mâlik, *Muvatta*’, “Nuzûr”, 12-13. (13 numaralı rivâyette iki hadis yer almaktadır.)

عَظِيمًا، فَإِذَا أَنْتَ سَمِعْتَنِي أَخْلَفَ عَلَى يَمِينٍ فَلَمْ أَمْضِهَا، فَأَطْعِمَ عَنِّي عَشْرَةَ مَسَاكِينَ خَمْسَةَ أَصْنُوعَ بُرٍّ، بَيْنَ كُلِّ مَسْكِينَيْنِ صَاعٌ." 88

٧٤١- أَخْبَرَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ يَسَارِ بْنِ نُمَيْرٍ، عَنْ يَزْفَا غُلَامِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ؛ أَنَّ عُمَرَ قَالَ لَهُ: "إِنَّ عَلَيَّ أَمْرًا مِنْ أَمْرِ النَّاسِ جَسِيمًا. إِذَا رَأَيْتَنِي قَدْ حَلَفْتُ عَلَى شَيْءٍ، فَأَطْعِمَ عَنِّي عَشْرَةَ مَسَاكِينَ، كُلُّ مَسْكِينٍ نَصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ." 89

٧٤٢- أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مَنصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ يَسَارِ بْنِ نُمَيْرٍ؛ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَمَرَ أَنْ يُكْفَرَ عَنْ يَمِينِهِ بِنَصْفِ صَاعٍ لِكُلِّ مَسْكِينٍ. 90

٧٤٣- أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: "فِي كُلِّ شَيْءٍ مِنَ الْكَفَّارَاتِ فِيهِ إِطْعَامُ الْمَسَاكِينِ، نَصْفَ صَاعٍ لِكُلِّ مَسْكِينٍ." 91

8. Nezr

İmâm Mâlik, Beytullâh'a yürüyerek gitmeyi adayan fakat bir müddet yürüdükten sonra buna devam edemeyen kimseyle ilgili olarak; İbn Ömer'in, o kişinin binekle gitmesi daha sonra eksik kalan yürüyüşü tamamlaması yönündeki fetvasını nakletmiştir.⁹² İmâm Muhammed, bazılarının bu görüşte olduğunu, fakat Hz. Ali'den nakledilen fetvanın kendilerince daha güzel görüldüğünü belirttikten sonra "bu durumdaki kişinin binekle gitmesi ve kurban kesmesi" şeklindeki bu fetvaya dair bir rivâyet aktarmaktadır. Aslında *Muvatta*'nın Leysî nüshasında da görüleceği üzere İmâm Mâlik, hem kalan kısmın yürünmesi hem de kurban kesilmesi yönünde fetvâ vermiştir. Dolayısıyla iki mezheb arasındaki temel fark, yürünemeyen kısmın kazasıyla ilgili olmaktadır. İmâm Muhammed'in ifadeleri ve *Muvatta*'a eklediği rivâyet şöyledir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: قَدْ قَالَ هَذَا قَوْمٌ، وَأَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ هَذَا الْقَوْلِ مَا رَوَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

٧٤٧- أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ الْحَكَمِ بْنِ عُثْبَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ، أَنَّهُ قَالَ: "مَنْ نَذَرَ أَنْ يَحْجَّ مَاشِيًا ثُمَّ عَجَرَ فَلْيَرْكَبْ، وَلْيَحْجَّ، وَلْيَحْزَرْ بَنَةً." 93

قال محمد: وجاء عنه في حديث آخر: "ويهدي هديًا." فبهذا تأخذ، يكون الهدي مكان المشي، وهو قول أبي حنيفة والعمامة من فقهاءنا.

88 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3/71 (No. 12204).

89 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3/71 (No. 12204).

90 İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 3/71 (No. 12204).

91 Saïd b. Mansûr, *es-Sünen*, 4/1544 (No. 792).

92 Mâlik, *Muvatta*’, "Nuzûr", 4.

93 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, 8/450 (No. 15869). Bu rivâyette o kişiyle ilgili olarak Hz. Ali'nin, "Yürür, kesilince bineğine biner ve ve bir deve hedy yollar" dediği nakledilmektedir.

9. Buyû'

İmâm Mâlik, vadeli hayvan takasının câiz olduğuna dair Ali ve İbn Ömer'den (r.a.) hadisler nakletmiştir.⁹⁴ İmâm Muhammed, kendilerine Hz. Ali'den aksi yönde bir rivâyet ulaştığını belirtip bu rivâyeti aktarmış ve bu tür bir vadeli satışın câiz olmadığını savunmuştur. İmâm Muhammed'in bu konudaki sözleri ve naklettiği rivâyet şöyledir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: بَلَّغْنَا عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ خَلَّافَ هَذَا. ٨٠٢- أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي دُوَيْبٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، عَنْ أَبِي حَسَنِ الزَّيَّارِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، كَرَّمَ اللَّهُ وَجْهَهُ؛ أَنَّهُ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْبَعِيرِ بِالْبَعِيرِ إِلَى أَجَلٍ، وَالشَّاةِ بِالشَّاتَيْنِ إِلَى أَجَلٍ.⁹⁵ وَبَلَّغْنَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "نَهَى عَنْ بَيْعِ الْحَيَّانِ بِالْحَيَّانِ نَسِيئَةً."⁹⁶ فَبِهَذَا نَأْخُذُ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فُقَهَائِنَا.

10. Şu'fa

İmâm Mâlik, şu'fa hakkının sadece ortak oldukları malı bölüşmemiş paydaşlar için geçerli olduğu görüşünde olduğundan bu görüşüne mesned olan rivâyetler nakletmiştir.⁹⁷ İmâm Muhammed bu rivâyetlerin ikisini aktardıktan sonra, ortaktan sonra gelmek koşuluyla komşunun da şu'fa hakkı olduğu şeklindeki görüşünü destekleyen şu rivâyeti eserine eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: قَدْ جَاءَتْ فِي هَذَا أَحَادِيثُ مُخْتَلَفَةٌ، فَالشَّرِيكَ أَحَقُّ بِالشُّفْعَةِ مِنَ الْجَارِ، وَالْجَارُ أَحَقُّ مِنْ غَيْرِهِ، بَلَّغْنَا ذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ٨٥٦- أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْلَى التَّقْفِيُّ، أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الشَّرِيدِ، عَنْ أَبِيهِ الشَّرِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "الْجَارُ أَحَقُّ بِشُفْعِهِ."⁹⁸ قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ. وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ، وَالْعَامَّةِ مِنْ فُقَهَائِنَا.

11. Resmî Yazışmalar

İmâm Mâlik, resmî yazışmalarda önce muhâtabın sonra mektubu yazan kişinin isminin zikredilmesinin cevazına dair bir rivâyet nakletmiştir.⁹⁹ İmâm Muhammed de aynı görüşte olduğunu belirterek bunu destekleyen şu rivâyeti de eserine eklemiştir:

قَالَ مُحَمَّدٌ: لَا بَأْسَ إِذَا كَتَبَ الرَّجُلُ إِلَى صَاحِبِهِ أَنْ يُبَدَأَ بِصَاحِبِهِ قَبْلَ نَفْسِهِ.

⁹⁴ Mâlik, *Muvatta'*, "Buyû", 59-60.

⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/306 (No. 20444).

⁹⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/305 (No. 20430).

⁹⁷ Mâlik, *Muvatta'*, "Şu'fa", 1-4.

⁹⁸ Buhârî, "Hiyel", 14 (No. 6977).

⁹⁹ Mâlik, *Muvatta'*, "Bey'at", 1-3.

٩٠١- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي الرِّزْدَادِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى مُعَاوِيَةَ: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، لِعَبْدِ اللَّهِ مُعَاوِيَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، مِنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ. قَالَ مُحَمَّدٌ: وَلَا بَأْسَ بِأَنَّ الرَّجُلَ بِصَاحِبِهِ قَبْلَ نَفْسِهِ فِي الْكِتَابِ.

V. Sonuç

İmâm Muhammed, *Muvatta'* İmâm Mâlik'ten dinlemiştir. Ancak o, *Muvatta'*ın birçok râvisinden farklı olarak onu bütün olarak değil de özetleyerek rivâyet etmiştir. Ayrıca müctehid kimliğinin bir yansıması olarak Mâlik'ten farklı düşündüğü bazı konularda kendi mezhebinin görüşünü destekleyen rivâyetlere de eserinde yer vermiştir. Bunlar ve fikhî ihtilafları içeren ifadeler bir tür hâşiyeler olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışmada, İmâm Muhammed'in *Muvatta'* rivâyetine eklediği seksen bir hadis, konularına göre tasnif edilmiş, tahrirleri yapılmış ve bir kısım tamamlayıcı bilgiler eklenmiştir. Çalışmada görüldüğü üzere İmâm Muhammed; temizlik konusunda yirmi üç, namaz konusunda otuz sekiz, nikâh konusunda üç, talâk konusunda altı, et'ime konusunda iki, diyet konusunda bir, yemin konusunda dört ve nezr, buyû' şuf'a ve resmî yazışmalar konularında birer olmak üzere toplam seksen bir hadisi *Muvatta'*ya eklemiş ve bu eklentilerinin nedenine dair bilgiler vermiş; toplamda on bir ana başlık ve yirmi beş alt başlıkta farklı görüşlerini belirtmiştir.

Çalışma bütün olarak incelendiğinde, bazılarının zannının aksine Hanefî fukahâsının hadislerle amel etme noktasında zayıf olmadığına dair bazı deliller görülecektir. Elbette gerek Hanefî, gerek Mâlikî mezhebinin ve gerekse diğer mezheplerin bazı konularda dayandıkları hadisler zayıf olabilir. Bu durum, tüm mezhepler için geçerlidir. Bu gerçeğe rağmen, Hanefî ulemasının hadislere sırt dönüp kıyasa yöneldiği gibi abartılı bir ifâde özellikle bazı muhâlif ve mutaassıb mezhep mensuplarınca tarih boyunca dile getirilebilmiştir. Buradaki sınırlı tahlillerde de görüleceği üzere Hanefî mezhebinin dayandığı hadislerin, tasnif dönemi eserlerinde de genellikle karşılığı vardır.

Aslında hadisler konusunda mezhepler arasındaki farklılığın temel nedenleri; müctehidlerin hadis kaynaklarının farklı oluşu, müctehitlerce esas alınan fakih sahabiler arasındaki yaklaşım farkları, kişisel eğitim ve anlayış farklılıklarıdır. Hiçbir sıradan müminin hadisleri görmezden gelmesi mümkün değilken, ümmetin öncü âlimleri olan müctehitlerden böyle bir şey beklenmesi açık bir sû-i zandır. Elbette müctehidler de hadis tercihlerinde ve görüşlerinde hata edebilirler ve etmişlerdir de. Ancak bu durum, onların hadislere karşı mesafeli oldukları anlamına gelmemektedir. Hatasız olmak sadece Allah'a ait bir sıfattır.

Son olarak belirtmeliyiz ki; İmâm Muhammed'in *Muvatta'* rivâyeti üzerindeki bu çalışması, üzerinde etüt yapılan bir eseri özetleme ve bazı görüş farklılıklarına haşiyelerle dikkat çekme geleneğinin öncülerinden sayılabilir.

“Şeybânî’nin *Muvatta*’ Nüshasında Mâlik’ten Rivâyet Edilmeyen Hadisler”

Özet: İmâm Mâlik’in *Muvatta*’ adlı eseri çok sayıda râvî tarafından nakledilmiştir. Bunlardan Leysî, Zührî, Ka’nebî, Hadesânî gibi birçok muhaddisin *Muvatta*’ rivâyeti günümüze ulaşabilmiştir. *Muvatta*’ın râvîleri arasında İmâm Şâfiî ve İmâm Muhammed gibi müctehidler de bulunmaktadır. İmâm Şâfiî’ninki olmasa da İmâm Muhammed’in *Muvatta*’ rivâyeti günümüze ulaşabilmiştir. İmâm Muhammed’in *Muvatta*’ rivâyeti Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî’nin rivâyetiyle karşılaştırıldığında tam bir nüsha olmaktan ziyade özet bir nüsha olduğu görülür. Zira Leysî rivâyetindeki hadislerin birçoğu Şeybânî nüshasında bulunmamaktadır. Ayrıca İmâm Muhammed, bu özet çalışmasına diğer *Muvatta*’ râvilerinde görülmeyen bir şekilde Mâlik tarafından nakledilmeyen toplam seksen bir merfû’, mevkûf ve maktû’ rivâyet eklemiştir. Makalenin ana konusu, İmâm Muhammed’in kendi mezhep görüşünü desteklemek üzere Mâlik’in *Muvatta*’ına eklediği bu seksen bir rivâyettir. Bu makale kapsamında İmâm Muhammed’in eklediği bu rivâyetlerin hangi konularda yoğunlaştığı gösterilmiş, hadislerin tahrirleri yapılarak İmâm Muhammed’in bu rivâyetlerin tasnif dönemi eserlerinde karşılığının olup olmadığı açığa kavuşturulmuş ve ilgili rivâyetler çerçevesinde Mâlikî ve Hanefî mezhepleri arasındaki anlayış farkı kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Atıf: Üzeyir DURMUŞ, “Şeybânî’nin *Muvatta*’ Nüshasında Mâlik’ten Rivâyet Edilmeyen Hadisler”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XXIII/1, 2025, ??-??.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İmâm Muhammed, İmâm Mâlik, *Muvatta*’, Rivâyet.